

умінь, навичок принесуть практичну користь майбутнім вчителям економіки, і, особливо, вчителям-початківцям. Також, ми вважаємо, що запропонований контроль знань, умінь дозволить уникнути суб'єктивізму під час оцінювання підготовленості учнів з навчального предмету «Економіка».

Список використаних джерел

1. Гурч Л. Некоторые аспекты внедрения европейской системы ECTS в высшее образование Украины / Л.Гурч. // Персонал. – 2004. – №12. С.68-73.
2. Довідник з психолого-педагогічних дисциплін для студентів економічних вузів: в двох частинах / [автор і укладач О.О.Павленко]. – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2001. – Ч. II.
3. Касьянова О.М. Моніторинг в управлінні навчальним закладом / О.М.Касьянова. – Харків: Видавництво «Основа», 2004.
4. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: навчальний посібник / [за заг. ред. М.В.Артюшиної]. – К.: КНЕУ, 2008.
5. Психология и педагогика: учебное пособие / [под ред. А.А.Бодалева]. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002.
6. Сеногносова Н.А. Тестирование как одна из форм оценки учебной деятельности / Н.А.Сеногносова //Педагогика. – 2006. – №5. – С.38-40.
7. Степаненко С.В.Економіка: програма [для учнів 10-11 класів загальноосвіт. навч. закл.] / [за ред. С.В.Степаненка] // «Географія та основи економіки в школі» – 2001. – № 1. – С. 11-14.
8. Фіцула М.М. Педагогіка / М.М.Фіцула. – К.: Видав. центр «Академія», 2000.

М.В.Вікторова

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ
ЯКОСТІ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ РОБОТИ
В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УЧНІВ**

Для отримання позитивних результатів у процесі вокально-хорової роботи, більшого значення має знання та відтворення педагогічних умов підвищення якості вокально-хорової роботи. Під педагогічними умовами формування якості вокально-хорової роботи вбачається спеціально розроблені умови, за яких відтворюється глибоке осмислення ідейно-естетичного змісту музичного твору та посилюється його вплив на особистість.

Ключові слова: вокально-хорова робота, педагогічні умови.

Для получения положительных результатов в процессе вокально-хоровой работы, большое значение имеет знание и создание педагогических условий повышения качества вокально-хоровой работы. Под педагогическими условиями формирования качества вокально-хоровой работы подразумеваются специально созданные условия, при которых происходит глубокое осмысление идейно-эстетического содержания музыкального произведения и усиливается его влияние на личность.

Ключевые слова: вокально-хоровая работа, педагогические условия.

It is important for receiving positive results in a vocal-choral work to know and to create pedagogical conditions of rising of the quality of the vocal-choral work in the process of pupils education. Pedagogical conditions of forming of quality of vocal-choral work mean specially created conditions owing to which deep understanding of aesthetic content of a musical composition are carried out and its influence to the personality strengthen.

Key words: vocal-choral work, pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Для здобуття позитивних результатів у вокально-хоровій роботі, чимале значення має знання та створення педагогічних умов підвищення якості вокально-хорової роботи в процесі навчання учнів.

Під педагогічними умовами формування якості вокально-хорової роботи розуміють такі спеціально створені умови, за яких здійснюється глибоке осягнення ідейно-естетичного змісту музичного твору і посилюється його вплив на особистість.

Створення цих умов полягає як у доцільному доборі музичних творів і підготовці учнів, так і в організації необхідного середовища.

Першою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом роз'яснювати вокально-хорові завдання, що сприяє якісному засвоєнню знань та вірному виконанню вимог вчителя учнями. Тобто учні повинні усвідомити зміст завдання вокально-хорової роботи. Ця умова вимагає вмілого, гармонійного поєднання пояснень і практичного показу вчителя.

Другою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагога голосом показати вірність співу.

Учні як свідомо, так і підсвідомо будуть намагатися наслідувати манеру звукоутворення вчителя. Тому вчитель повинен обов'язково володіти добре поставленим та з чистим інтонуванням голосом, але, в свою чергу, співати як оперний співак йому зовсім не обов'язково.

Третьою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом чути недоліки голосоутворення учнів.

Мета. Важливою педагогічною умовою для підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння вчителем чітко роз'яснити вокально-хорове завдання та націлити учнів на кінцевий виконавський результат. Коли учні зрозуміють мету, то й робота над технікою виконання стане для них цікавою.

Кожне поставлене вчителем завдання – це результат аналізу співу учнів. Найважливішою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом чути недоліки голосоутворення учнів та виправляти їх шляхом підбору особливих вокально-хорових вправ. Вчитель, знаючи співацькі можливості учнів, на основі конкретного звучання має послідовно ставити навчальні завдання. Орієнтиром правильності постановки завдання є ставлення учнів до співу.

Отримані результати. У процесі вокально-хорової роботи педагог повинен створити такі педагогічні умови при яких, учні усвідомлювали б свої досягнення та розуміли недоліки, тому що це дуже допомагає успішному навчанню.

Вчитель повинен звернути увагу учнів на те, як світло, дзвінок, звучить його голос, порівняти звучання свого голосу зі знайомими звуками скрипки, дзвоника, бджілки тощо. Перед учнями поставлена конкретна звукова мета, доступна їм розумінню (наслідувати скрипку, дзвоник).

У процесі вокально-хорової роботи вчитель показує дітям, як він досягає потрібного звучання, як він правильно відкриває рота, починаючи спів (нібито вдихаючи аромат квітки), як стоїть під час співу.

Отже, вчитель повинен пояснювати різними засобами мету, до якої треба прагнути (звучання голосу) і шлях, яким можна досягти цієї мети.

Учням старшого віку, досвід яких значно ширший, можна давати більш глибокі пояснення, у процесі вокально-хорової роботи, вдаючись іноді до аналізу процесу, який відбувається при правильному або неправильному співі. Важливою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом фокусувати увагу учня на гарних звуках його голосу.

Учні повинні усвідомлено підходити до звукоутворення та контролювати свій спів, намагатися співати краще і в цьому їм повинен допомагати саме вчитель, який через вміння фокусувати увагу учнів на гарних звуках їх голосів, буде старанно намагатися розширити об'єм цих звуків, в цьому йому допоможуть самі учні.

Щоб подолати навички напруженого співу, вчитель повинен роз'яснювати учням старшого віку таким чином: «Опускайте добре нижню щелепу, бо, коли ви співаєте з затиснутим ротом (особливо голосні та йотовані і, й, є, е), ваша горлянка автоматично стискається».

Треба пояснити учням, що при співі не можна напружувати шию, груди треба розправити, щоб легені не стискалися і дихання було цілком вільним.

Роль правильного показу дуже важлива ще й тому, що голосові складки людей мають властивість повторювати в загальмованому вигляді ті рухи, які відтворюють м'язи співака (в даному разі вчителя, який показує правильний спів).

Можна сказати, що набуття дітьми вокально-хорового досвіду змінює в деякій мірі співвідношення показу і пояснення. Чим більше вокально-хоровий досвід здобули учні, тим меншу роль грає показ, а більшу – пояснення, проте навіть і в досвідченому хорі роль показу ще досить висока, хоч і менша, ніж в роботі з малокамі-початківцями.

У процесі вокально-хорової роботи, вчитель повинен з усією відповідальністю підійти до якості пояснень та показу. Сама форма бесіди повинна активізувати здорову і слухову увагу дітей. Тому доречно бесіда вчителя, побудована на запитаннях до учнів. Наприклад, такі питання: «Як я відкриваю рота?», «Коли я заспівав краще, вільніше, світліше?».

Роблячи порівняння із зоровими, слуховими і просторовими уявленнями, вчитель повинен підбирати зрозумілі порівняння. Можна іноді використовувати аналіз не тільки позитивного показу, але й негативного, неправильного, щоб шляхом порівняння довести перевагу кращого.

Вокальний показ учителя повинен бути правильним. Вчитель не

обов'язково повинен мати винятковий вокальний голос, але він повинен добре володіти тим вокальним матеріалом, який має.

Найголовнішою педагогічною умовою підвищення вокально-хорової роботи є вміння педагогом підбирати вокальні вправи в логічній послідовності, як звукові, так і беззвукові (дихальна гімнастика, фізичні вправи та ін.), використовувати вокально-хорові вправи з учнями вчитель повинен систематично. Багаторазове повторення дії, як відомо, завжди веде до автоматизації. Чим простіша дія, тим легше і шоріше вона автоматизується, чим вона складніша – тим довше проходить цей процес.

У процесі вокально-хорової роботи, треба забезпечити поступовість завдань та систематичність, постійність у вправах. Наприклад, якщо після того, як учні навчаються добре співати в помірному темпі необхідну послідовність звуків у зручній теситурі, одразу дати їм пісню в швидкому темпі, побудовану на стрибках в широкому діапазоні, то таке навчання не дасть хороших наслідків, бо тут буде порушена система.

Зрозуміло, якщо вчитель матеріал вправ і пісень підбирає в системі, але працює з дітьми нерегулярно, багато пропускає, то тут буде порушена постійність тренажу і це теж затримає успішне утворення вокально-хорових знань. Треба поступово ускладнювати завдання і створювати умови для постійного засвоєння вправ. Наприклад, добившись у дітей вільного звукоутворення на диханні з хорошим використанням резонаторів на мелодіях в зручній теситурі і в помірному темпі, слід дуже обережно переходити до співу мелодій у більш швидких темпах. Тому, наприклад, розучування пісні здебільшого проходить спочатку в уповільненому темпі. Особливо ретельно у вокально-хоровій роботі треба додержуватись поступовості і систематичності, коли доводиться переборювати хибні навички співу і прищеплювати нові, правильні звички. Це так зване явище інтерференції, при якому виявляється конфлікт між старою і новою навичкою. У цьому випадку доводиться гальмувати стару навичку. Наприклад, учень звик співати напружуючи горлянку, а його треба навчити співати вільно, без напруження. Звична дія (напружений спів) весь час гальмує утворення нової навички (неснапружений спів). У процесі вокально-хорової роботи за правильних дій вчителя, буде відбуватися процес перебудови, а невдовзі і взагалі, зникнення негативної навички. Про те, як тільки змінюються обставини, за яких самоконтроль учнів слабіє (учні дуже хвилюються під час виступу), як знову стара навичка перемагає нову (якщо остання закріплена ще не достатньо) і знову учні починають співати напружено. Щоб цього не було, треба добре закріпити нову навичку, утворити стійкий стереотип. Тут систематичність та поступовість у вокальних вправах відіграють виключно важливу роль.

Особливою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом розвивати творчу ініціативу самих учнів. Вчитель музики, у процесі вокально-хорової роботи, повинен викликати у дітей бажання навчитись гарно співати.

Учні повинні з зацікавленістю та емоційністю, з повною свідомістю ставитися до оволодіння вокально-хоровими знаннями.

Важливою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом підбирати цікавий музичний репертуар. Пісні шкільного репертуару повинні захоплювати дітей, зацікавити їх оригінальними вправами в процесі вокально-хорової роботи.

Також, важливою педагогічною умовою підвищення якості вокально-хорової роботи є вміння педагогом використовувати музичний інструмент в своїй практичній діяльності. Фортепіано в роботі вчителя середньої школи може розглядатися в плані двох функцій: допоміжної та самостійної. Допоміжна роль фортепіано визнана всіма – це, передусім, акомпанемент. Фортепіанний супровід, сприяє розвитку гармонічного слуху, і тому застосовують фортепіано не тільки для акомпанування пісень, але й різних вправ (розспівування, гармонізація гами, тощо). Музика – це мистецтво звуку, і будь-які музичні здібності учня може розвивати тільки реальне музичне звучання. Жива інструментальна ілюстрація дає запас нових яскравих вражень і необхідна для більш повного розкриття багатьох теоретичних понять. Наприклад, поняття про регістр. Людський голос, тим більше голос дитини, не дає такого чіткого уявлення про регістр, як інструмент. Підбирати цікаві твори для контрастного зіставлення різних темпів, ритмів, динаміки, нюансів на фортепіано набагато легше, ніж на матеріалі пісень. Вчитель повинен вміти читати з листа, добре, вільно володіти інструментом.

Вчитель повинен вміти образно, доступно розповісти про твір, що виконується, запалити інтерес, фантазію маленького слухача і виконати ці прості дитячі твори на стільки високо-художньо, щоб повністю оволодіти уявленням дитини. При показі вчителем музичного матеріалу, на дитину впливає не тільки звучання, але й сам виконавець. Його жести, міміка, які мають для них особливу велике значення.

У процесі розспівування, розучування пісні вчитель повинен слідкувати за чистотою інтонації та якістю звуку. Інструмент служить для тонального настроювання, підтримки. Але вчитель не повинен нав'язувати звучання інструменту дітям, а тільки підтримувати стрій, заставляти їх слухати себе, контролювати свій спів відносно звучання інструменту. Розучування і виконання з дітьми пісень з акомпанементом – процес складний, він вимагає від вчителя, крім хорошого володіння навичками гри, уміння одночасно грати і керувати співом, одночасно слухати спів учнів і свою гру, координувати свою роботу відповідно до певних завдань. Наприклад, під час виконання пісні учні не чисто інтонують одне складне місце. Після розучування цього епізоду різними методами учні використовують весь куплет. Вчитель, виділяючи в акомпанементі потрібні звуки, допомагає дітям знайти свій звук в загальній гармонії. Діти співають більш впевнено. Поступово вчитель, знімаючи звучність акомпанементу, перевіряє чистоту інтонування, потім звертає увагу дітей на музичний бік їх виконання – нюанси. У даному випадку фортепіано подає необхідну допомогу в створенні музичного образу.

Вчитель обов'язково повинен вміти вільно транспонувати та підбирати по слуху. Музичний інструмент, особливо фортепіано, є активним вихованням, а не тільки добрим «помічником» чи «наочним приладдям». Недооцінка його ролі дуже позначається на якості вокально-хорової підготовки учнів у процесі вокально-хорової роботи.

Виконання вимог стосовно раціональної послідовності роботи по удосконаленню якості музичного матеріалу учнями на уроках музики стає основою для підвищення якості вокально-хорової роботи молодших школярів.

Основними критеріями сформованості вокально-хорової роботи є:

- 1) ступінь усвідомлення змісту та передачі образу даного твору;
- 2) послідовність виконання вимог;
- 3) якість виконання вимог пред'явлених до даного твору.

Перелічені критерії допоможуть визначити рівень вокально-хорової підготовки учнів.

Вокально-хорова робота, повністю залежить від педагогічних умов, які мають здатність впливати на її якість.

Отже, такими педагогічними умовами є вміння педагогом:

- роз'яснювати вокально-хорові завдання, що сприяє якісному засвоєнню знань і вірному виконанню учнями музичних творів;
- чути недоліки голосотворення учнів та виправляти їх шляхом підбору особливих вокально-хорових вправ;
- фокусувати увагу учня на гарних звуках його голосу;
- використовувати беззвуківі вправи, а саме дихальну гімнастику, фізичні вправи та ін.;
- підбирати вокально-хорові вправи в логічній послідовності;
- розвивати всі види вокально-хорової техніки в процесі вокально-хорової роботи;
- прищеплювати учням вірний тип дихання (кісто-абдомінальний тип дихання);
- перевіряти ступінь засвоєння учнями тих чи інших вправ;
- виховувати в учнях м'яку атаку при співі музичного матеріалу;
- планувати урок відповідно до теми;
- володіти музичним інструментом в достатньому ступені;
- використовувати диференційований підхід до школярів в процесі вокально-хорової роботи;
- працювати над художнім образом музичних творів;
- створити творчу атмосферу на уроці;
- досягти поставленої мети в процесі вокально-хорової роботи;
- працювати з урахування діапазону учнів над вокальними творами;
- спостерігати за чистотою інтонування голосів;
- слідкувати за дикцією та артикуляцією;
- поєднувати як наукову, так і образну термінологію в процесі вокально-хорової роботи;

- розвивати творчу ініціативу самих учнів;
- поступово вирівнювати реєстри голосу в процесі вокально-хорової роботи;
- голосом показувати вірність співу;
- бути музично-теоретично підготовленим до роботи з дітьми;
- використовувати методи вокально-хорової роботи на уроках музики;
- працювати над художнім образом, відповідно до обраного твору.

Виконання умов, що стосуються раціональної послідовності роботи по удосконаленню якісного виконання шкільного репертуару на уроках музики стає основою для підвищення якості вокально-хорової роботи в процесі навчання учнів.

Перелічені педагогічні умови дають змогу виявити рівень вокально-хорової роботи зі школярами на уроках музики.

Педагогічними умовами для підвищення сприйняття учнями музичного матеріалу є:

- умови, що забезпечують підвищення якості вокально-хорової роботи;
- умови, що передбачають включення школярів в активну діяльність в процесі роботи над музичним матеріалом;
- умови, що забезпечують засвоєння учбової інформації;
- умови, які передбачають виконання учбового процесу на оптимальному рівні розвитку вокально-хорових здібностей;
- умови, які пов'язані з відтворенням вокально-хорових здібностей у процесі вокально-хорової роботи;
- умови, які враховують інтереси, нахили та можливості учнів.

Висновки. Перелічені методи використовуються не ізольовано, а у різних поєднаннях на всіх етапах роботи над пісенним матеріалом. Для музичного виховання в загальноосвітній школі відводиться мало часу, а програма дуже об'ємна і відповідно тієї невеликої кількості годин, що відводиться на вокально-хорову роботу над пісенним матеріалом зовсім недостатньо.

Тому, стає необхідно переглядати побудову вокально-хорової роботи, щоб за короткий проміжок часу роботи над музичним твором забезпечити її ефективність, щоб процес вокально-хорової роботи сприяв розвитку вокально-технічних вмінь та навичок учнів, та підвищував їх загальний рівень вокально-хорової культури.

При створенні вище перелічених педагогічних умов, якість вокально-хорової роботи на уроках музики буде поступово підвищуватися, що в свою чергу, позитивно відобразиться на загальному рівні вокально-хорової культури учнів.

Список використаних джерел

1. Алексюк А.Н. Загальні методи навчання у школі / А.Н.Алексюк. – К.: Радянська школа, 1981. – 206 с.
2. Бабанський Ю.К. Методи навчання в сучасній загальноосвітній школі / Ю.К.Бабанський. – М.: Просвіта, 1988. – 208 с.
3. Вопросы вокально-хорового воспитания школьников / Под ред.

Г.П.Стуловой. – М., 1983. – 160 с.

4. Максимов С.Е. Хоровое пение в школе / С.Е.Максимов. – Л.: Просвещение, 1961. – 143 с.
5. Морозов В.П. Вокальный слух и голос / В.П.Морозов. – М.: Просвещение, 1965. – 175 с.
6. Огороднов Д.Е. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе / Д.Е. Огороднов. – К.: Музична Україна, 1980. – 180 с.
7. Орлова Н.Д., Алиев Ю.Б. Хоровое пение / Н.Д.Орлова, Ю.Б.Алиев. – М.: Просвещение, 1971. – 160 с.
8. Раввінов О. Методика хорового співу в школі / О.Раввінов. – К.: Музична Україна, 1969. – 132 с.
9. Работа в хоре / Под ред. Д.Л.Локшина. – М.: Проф. издат, 1964. – 300 с.

*І.О.Козаченко, директор
Криворізького обласного
ліцею-інтернату для
сільської молоді*

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЗНАТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

У статті наданий теоретичний аналіз проблеми підвищення якості знань учнів на уроках географії; показані шляхи підвищення якості знань учнів на уроках географії; представлені результати власного дослідження.

Ключові слова: знання, якість знань, учні.

В статье дан теоретический анализ проблемы повышения качества знаний учащихся на уроках географии; показаны пути повышения качества знаний учащихся на уроках географии; представлены результаты собственного исследования.

Ключевые слова: знания, качество знаний, учащиеся.

In article the theoretical analysis of a problem of improvement of quality of knowledge of pupils at geography lessons is given; ways of improvement of quality of knowledge of pupils at geography lessons are shown; results of own research are presented.

Keywords: knowledge, quality of knowledge, pupils.

Постанова проблеми. Входження України в Болонський процес ставить перед учасниками навчально-виховного процесу важливі завдання, серед яких – підвищення якості освіти, поглиблення науково-навчального співробітництва й підвищення мобільності студентів, викладачів, учених.

Виконання даних завдань неможливе без роботи школи, оскільки саме вона покликана готувати високоосвічених, всебічно підготовлених випускників. У свою чергу, це неможливо без одержання школярами високоякісних знань. Саме якість знань визначає на багато років їхню можливість в сфері матеріальної й духовної культури. Від якості знань, які надає школа своїм